

heraf *ikke* blive tale om nogen *individuel* gravstedsbeplantning eller anbringelse af monumenter. Den omstændighed, at det enkelte gravsted er opløst til fordel for helheden, giver mulighed for at skabe det æstetisk ideelle, nemlig den landskabelige kirkegårds frie og ubundne anlæg med åbne græsarealer, fritstående hjemlige træer og smukke busketter.

Anlægget, der omfatter ca. 1,5 hektar, tænkes udført på et areal af planteskolens jorder, som skråner ned mod den idylliske *Utterslev mose*. For at opnå en ønsket bevægelse i terrænet er nogen jordflytning nødvendig, men dette arbejde lettes af de tilstedeværende højdeforhold. De kraftige busketplantninger, som går rundt om hele arealet, vil med tiden give både en rumvirkning og en følelse af intimitet, så de efterlevende i fredfyldte omgivelser kan dvæle en stund i minderne om deres kære. Ad de naturligt

slyngede stier, der er tænkt lagt i gamle brosten, føres man rundt til de forskellige bænkepladser, og der er i forbindelse med et fællesmonument foreslået indrettet en fliseplads til henlægning af blomster.

Arealets øverst beliggende del (et område på ca. 2.850 m²) er ved en gennemgående vej, som nødvendiggøres af kirkegårdens øvrige vejføring, adskilt fra selve fællesgraven. Her tænkes indrettet en *urnehave*, som i sin udformning danner en overgangsform til fællesgravens rent landskabelige parkstil. De enkelte grave behæftes med servitutter, således at gravstedsrammerne udviskes. Den fælles bevoksning skal være græs, og (om ønskes) kan der anbringes en natursten og måske et blomsterbed. Alle gravene vender front den samme vej, og de lave støttemure, som udføres i gamle brosten, følger terrænets højdekurver.

Tre svenska kyrkogårdsplaner från 1950-talet

Trädgårdsarkitekt Samuel Kaldén

Planerna avse utvidgning av större landskyrkogårdar. *Nor* och *Grums* äro belägna i Värmland och *Ström* i Jämtland.

Plan till *Nors* kyrkogård ritades 1953. Anläggningsarbetet pågår f. n. och kyrkogården beräknas vara färdig 1956.

För *Grums* kyrkogård upprättades förslaget 1954 och vissa förberedande jordavschaktningsarbeten ha påbörjats. Den kommer att utföras i flera etapper.

Ströms kyrkogårdsplan är upprättad 1955.

Nedanstående detaljuppgifter om kyrkogårdarna utgöra delar av de beskrivningar, vilka följa planerna och arbetsprogrammen för fastställelse hos resp. myndigheter.

Grums kyrkogård

Utvidgningsförslaget omfattar ett område av ca 23.000 kvm, beläget söder, väster och norr om gamla kyrkogården. Området bereder plats för över 3.000 kistgravar, och omkring 500 urngravar (se fig. 109).

Utvidgningsområdet, som utgöres av lerjord med svagt fall skall utfyllas i nivå med gamla kyrkogårdens södra och västra mur, vilket innebär ett fyllnadsdjup av närmare 2 m. Från gamla kyrkogårdens sydöstra murhorn utbygges stödmur utmed hela sydöstra sidan samt utmed södra sidan. Mot väster och norr anlägges grässlånter med gränshäck. Et bergigt området söder om gamla kyrkogården utnyttjas för urngravkvarter. En 3 m bred körbar gång leder från ett grindparti i sydöstra sidan i en vid båglinje fram väster om gamla kyrkogården, där den följer parallellt med denna i nordlig riktning och sedermera avviker i nordöstlig riktning till ett grindparti mot landsvägen längst i norr. En körbar större infart anlägges rakt väster om huvudinfarten till parkeringsplatsen norr om gamla kyrkogården.

Vidare förenas det nya området med gamla kyrkogården genom att gången rakt åt söder från kyrkbacken leder ut mot en samlingsplats med en brunn som centrum. Även östra gången leder ut till

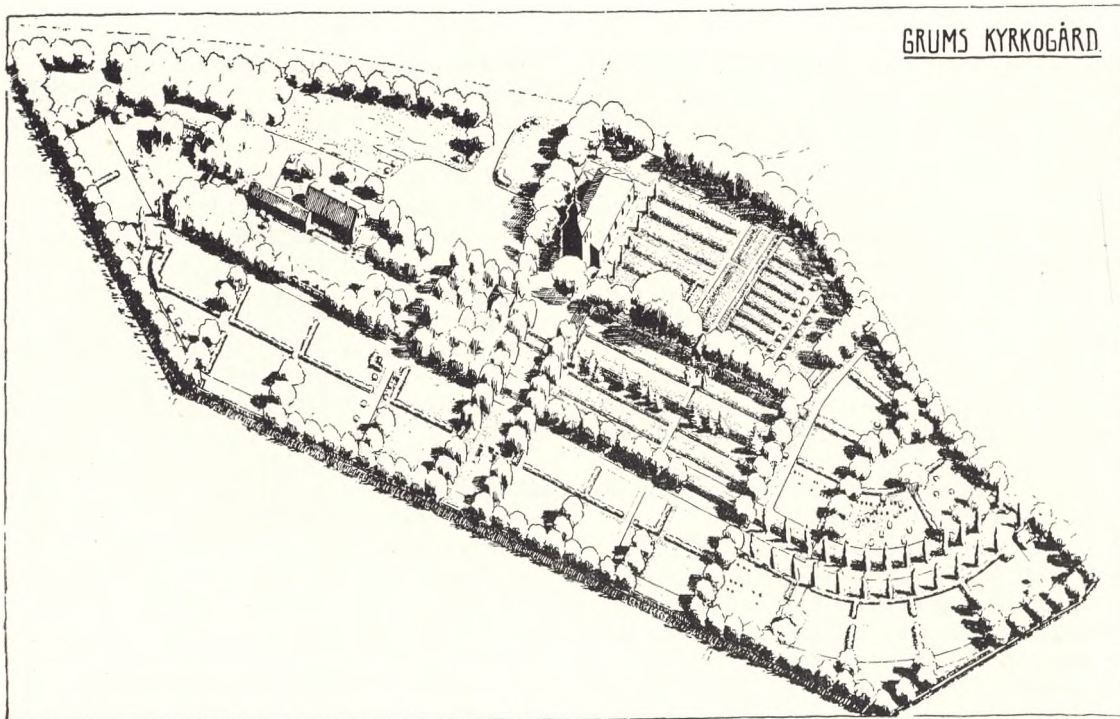

Fig. 107.
Trädgårdsarkitekt
Samuel Kaldén:
Plan til udvidelse af
Grums kirkegård
i Värmland.
Mål: c. 1:2000.

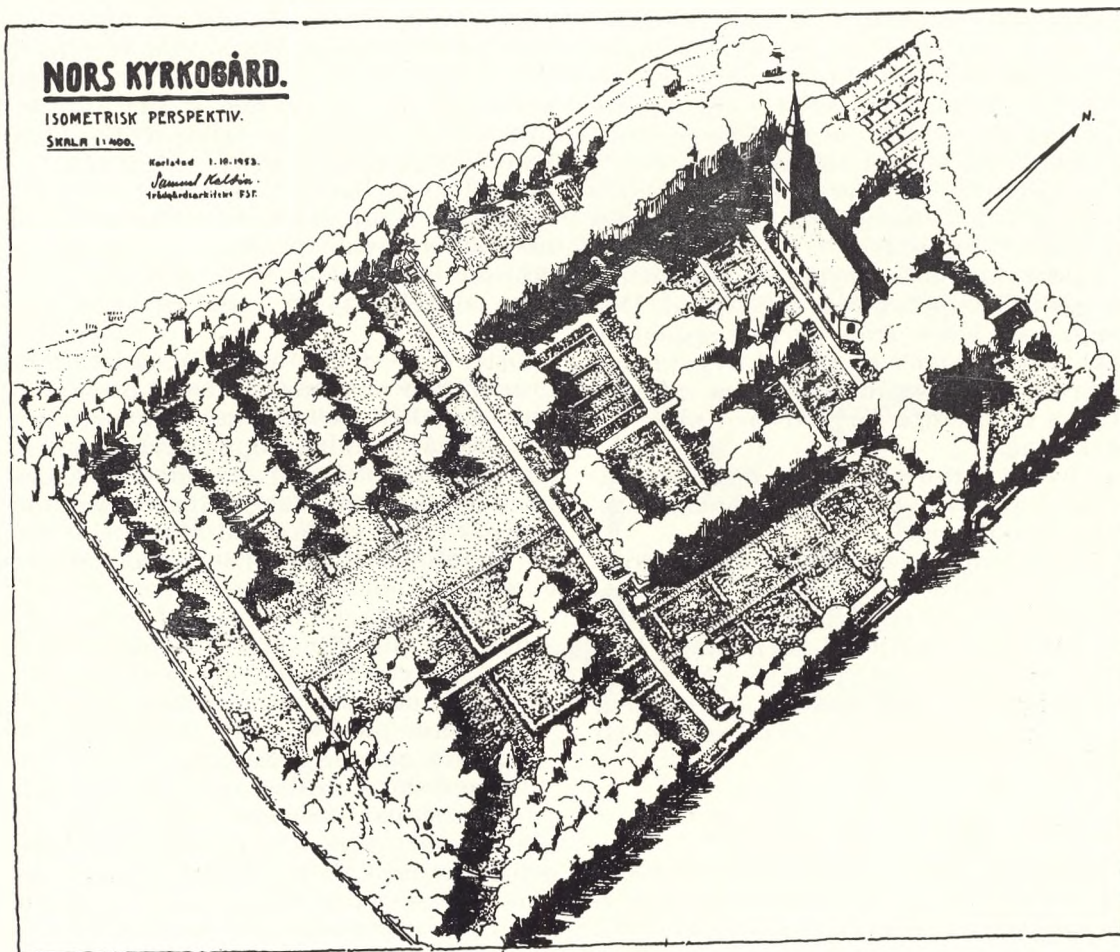

Fig. 108.
Trädgårdsarkitekt
Samuel Kaldén:
Plan til udvidelse af
Nors kirkegård
i Värmland.
Mål: c. 1:1000.

nya området ned till södra infarten. Mot väster leder den mellersta södra gången genom trappa ned till nya området och leder tvärs över detta.

Från kyrkbacken leder en gång rakt ned mot väster, varvid nuvarande höga jordvallen vid kyrkplatsen bortschaktas. Denna gång leder medelst trappar ned mot ett centralt motiv inom nya delen med en springbrunn omgiven av en plattbelagd viloplats.

Från kyrkplatsen skall därmed beredas ett fritt perspektiv över den bördiga och vackra slätten. Denna utblick skall å ömse sidor inramas av storgväxta silverpilar. I anslutning till platsen vid kyrkan är plats markerad för bårhus.

Gravkvarteren äro avsedda att utformas som häck- el. buskomramade mindre rum där gravarna äro belägna i gemensam gräsmatta. Detta gäller även för de mindre kvarteren, som äro avsedda för urngravar. Där bör dock vårdarna utgöras av liggande namnplattor.

I anslutning till tidigare planerad parkeringsplats avser förslaget att nuvarande röda träbyggnaden skall borttagas, skolbyggnaden restaureras och nyttjas som församlingshus samt den mindre stenbyggnaden norr därom tillbyggas och sammanbygges med församlingshuset. I tillbyggnaden skall beredas utrymme för redskap och i den gamla delen inredas till kontor el. bostad.

Väster om dessa byggnader planeras en gård för upplag och arbetsgård. Den gång, som leder från parkeringsplatsen rakt ned mot norr är endast avsedd som gångväg. I anslutning till norra infarten ordnas en mindre förgård med plats för parkering.

I övrigt utformas detta område omkring parkeringsplats och församlingshus som naturpark.

Anläggningen kan utföras i flera etapper. Ur estetisk synpunkt är det lämpligast att första etappen omfattar södra och västra delen till och med gamla kyrkogårdens norra fluktlinje.

Inom gamla kyrkogården skall i samband med utvidgningen vissa justeringar vidtagas.

Nors kyrkogård

Förslaget avser en utvidgning åt söder och sydväst mellan nuvarande kyrkogården och egendomen Lillnor (se fig. 108).

Området, som utgöres av åkerjord å alv av lerblandad sand, omfattar 22.200 kvm. och giver plats för 2.018 kistgravar och 907 urngravplatser. Kistgravarna äro $1 \times 2,50$ m. och urngravplatserna 1×2 m. En sådan urngravplats rymmer ett flertal urnor, varför en sådan kan motsvara en familjegravplats.

Området inhängnas med stenmur. Nuvarande östra entren omplaceras så att dess plats blir mitt för infartsvägen. Den förses med stiglucka (härtill skall särskild ritning utföras av byggnadsarkitekt).

Utvidgningsområdets planlösning avser att genom *ett enkelt gångsystem göra hela området* åtkomligt utan att i onödan splittra ytorna. De stora fälten indelas sedan i mindre gravkvarter genom lämplig buskplantering. Varje sådant kvarter skall vara lagt i gräsmatta och gravarna skola ligga fritt i den sammanhängande gräsmattan. För att icke gravkvarteren skola bli monotona i sin utformning är avsett att i gräsmattan mera oregelbundet planteras enstaka parkbuskar. Dessa äro ej markerade i planen utan äro angivna å detaljskisserna. För detaljutformning av kvarteren är gravkartor i Skala 1:200 upprättade för de kvarter, vilka först komma att tagas i bruk.

Rakt söder om kyrkan och gamla kyrkogården skall mittfält anläggas såsom helt öppen gräsmatta ända ut mot södra gränsen. Den kommer att för framtiden giva en behövlig fri rymd åt kyrkogården.

Öster om denna mittplan kan *flera gravkvarter* anordnas. Även åt öster ordnas ett helt öppet fält med springbrunn och en trädramad öppen gräsyta, som sträcker sig ned mot områdets sydöstra hörn. Denna liksom tidigare nämnda mittparti är även avsedd att nyttjas för ev. samlingar såsom friluftsgudstjänster el. som ceremoniplats.

Områdets lägre östliga delar äro avsedda att utnyttjas för *urngravgårdar*. Dessa givas rakt öster om gamla kyrkogården mindre format och tänkas endast ytsmäckade med liggande namnplattor i sammanhängande gräsmatta.

Genom detta urngravområde leder ett par plattstigar. Den ena utgår från en plattbelagd vilplats i nordligaste delen och leder rakt söder ut mot springbrunnen, varför man från nämnda sittplats kan få ett gott perspektiv mot söder.

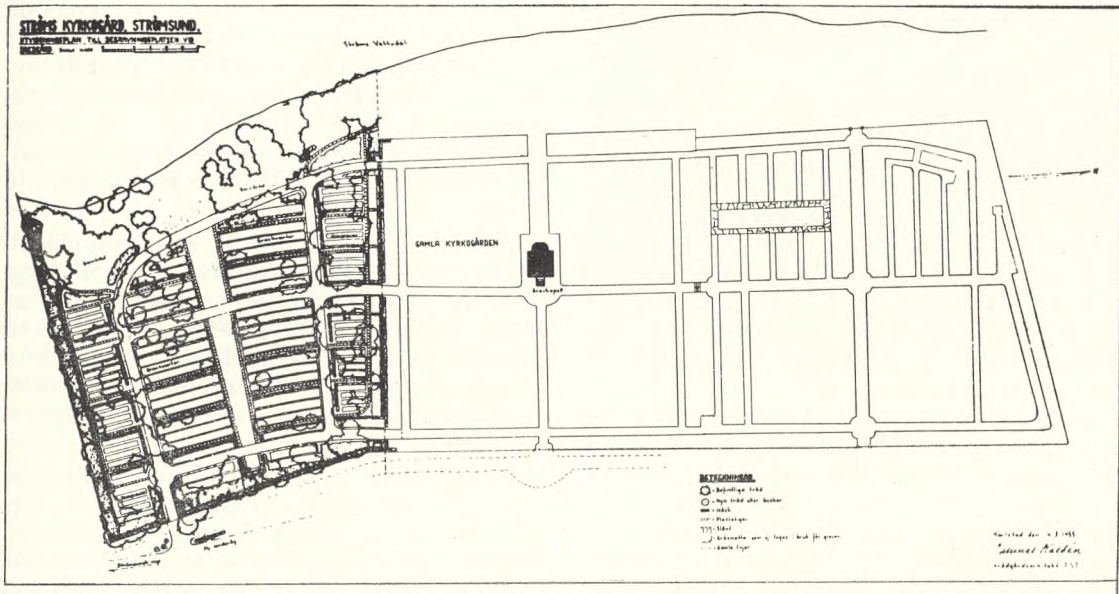

Fig. 109.
Trädgårdsarkitekt
Samuel Kaldén:
Plan til udvidelse af
Ströms kirkegård
i Jämtland.
Mål: c. 1:2000.
Jevnf. fig. 110—11.

Urgravskvarteren å området syd-östra del planteras tättbevuxna lövträds-lundar.

På lämpliga ställen inom området äro häckinramade platser för vattenpost och avfallsbehållare planerade.

Då området är så stort bör det anläggas i flera etapper. I första etappen kan muren i sin helhet anläggas, alla träd planteras samt ett el. två gravkvarter iordningställas. Senare när ytterligare kvarter behövas anläggas dessa efter hand. Springbrunn och plattstigar anläggas först när områdena i dess närhet tagas i bruk.

Inom gamla kyrkogården behöver planteringarna justeras. Vid en tidigare utförd renovering av området närmast kyrkan har alltför många träd planterats, vilka nu börja skymma kyrkan. Därför skall samtliga dessa nyare lindar inom ifrågavarande område borttagas. Endast omkring springbrunnen ersättas befintliga 4 lindar med hängpilar.

Ströms Kyrkogård, Strömsund

Området är beläget söder om nuvarande begravningsplatsen och omfattar en areal av c:a 11.000 kvm. Det ligger till sin östra del ganska plant i samma nivå som gamla. Mot väster sluttar marken mer och mer brant ned mot Ströms Vattudal. Området är bevuxet med högvuxen barrskog av gran och tall. Nere vid stranden finnes enstaka alar och björkar. Vid anläggande av detta kyrkogårdsområde

är önskemålet att skogsbeståndet skall kunna bevaras till så stor del att den får karaktär av skogskyrkogård. Marken utgöres av sand och till sin östra del sandblandad pinnmo.

Förslaget avser att i största möjliga mån ansluta sig till terrängen och medelst ett par större urgravområden å områdets norra och södra del där bevara skogsbeståndet. Mitt över området göres en helt fri utsikt ut över Ström Vattudal och å ömse sidor härom beredes plats för gravkvarter till kistgravar, varför trädbeståndet i rätt stor utsträckning även

Fig. 111.
Detail fra
Ströms kirkegård.
Jevnf. fig. 109.

där måste urgallras. Förslaget bereder plats för 912 kistgravar och 601 urngravar (se fig. 109—11).

Planen ansluter sig till gamla kyrkogården genom att dess tre huvudgångar i nord—sydlig riktning föras vidare genom det nya området. Av dessa bli de två östra gångarna körbara förbindelseleder, varemot den västra gången förenas med gamla kyrkogårdens västra gång medelst trappa. På grund av att denna gång går fram i den redan där starkt lutande terrängen följer den nivåkurvorna och viker av åt öster samt leder i en vid båge upp å det mera plana området, där den går fram parallellt med södra gränsen till en ny infartsport mot landsvägen. De båda övriga gångarna förenas med denna. Härigenom blir det större övre området lätt tillgängligt även med arbetsfordon. De tre huvudgångarna förbindes ytterligare medelst en gång i riktning mot sjön närmare gamla kyrkogården. De två gångarna med riktning mot sjön uppdelar området i 3 fält.

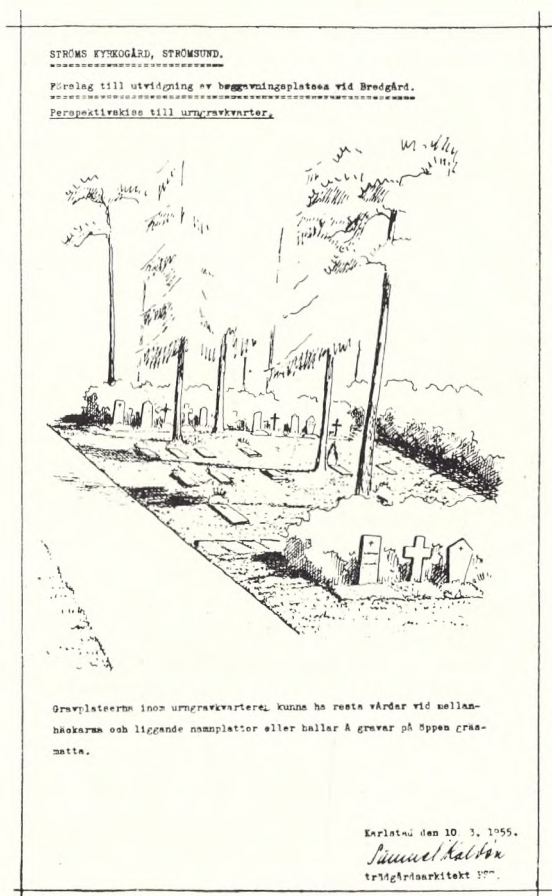

Fig. 111.
Detail fra
Ströms kirkegård.
Jevnf. fig. 109.

De södra och norra fälten äro avsedda för urngravar, varför skogsbeståndet där kan bevaras. Det norra fältet, som är avsett för urngravar har närmast gamla kyrkogården ett område fritt från skogsträd, varför man utan att göra ingrepp på trädbeståndet där kan lägga en rad kistgravar.

Det mellersta fältet är avsett för kistgravar och kräver därför viss uthuggning av skogsbeståndet. Genom mitten av detta område är avsett att anlägga en gräsgång, som vidgar sig till en bredare gräsmatta åt väster. Här vinnes en värdefull och rofylld utsikt ned mot Ströms Vattudal.

Gravfältens utformning avser att gravarna läggas helt i gräsmatta med plats för blommor endast framme vid monumenten. Fälten uppdelas med friväxande häckar till mindre gravrum med 3 gravrader inom varje. En plattstig leder genom varje sådant gravrum. Inom ett sådant rum kommer en gravrad med sina vårdar att vara belägen intill buskraden och de två andra raderna komma att ligga helt fritt i gräsmattan. Man kan även inplantera någon enstaka friväxande parkbuske bland dessa gravrader, varigenom man på ett fördelaktigt sätt bryter gravlinjen och kan ge omväxling åt gravrummens karaktär.

Urngavgårdarnas utformning överensstämmer med de övriga gravfältens, förutom att man där får plats med 4 urngravrader. Varje urngravplats är 1 × 1,5 m. Då det blir tätare mellan gravraderna är inom ett urngravkvarter vackrast om endast den gravrad, som är belägen intill häcken förses med stående vårdar och de i gräsmattan fritt belägna gravarna förses med liggande namnplattor eller hållar.

Strandslutningen bevaras där bottenvegetationen är god i naturlig form. Där på grund av anläggnings- eller röjningsarbeten marken rivits upp eller där bottenvegetationen på något sätt skadats eller fyllts över med jord sås gräsmatta. En del träid röjas så att man vinner en glänta i skogen med utsikt mot sjön. Från södra urngravområdet leder en plattstig ned och viker av förbi en sittplats och förenas med västra gången. Mitt för utvidgningens norra gång leder en plattstig ned i slänten och leder vidare väster om gamla kyrkogården. En del i miljön

lämpliga parkbuskar inplanteras enligt planen.

Platser för vattenpost och avfall ordnas dels vid den nya kyrkogårdsentrén och dels intill östra gångens anslutning till gamla kyrkogården, samt ytterligare en sådan plats ordnas vid västra gången intill gamla kyrkogården.

Inhjägnad av enkelt järnstaket av fyrkantjärn å betongplintar uppsättes söder och öster om utvidgningsområdet samt även öster om hela nuvarande begravningsplatsen, där det för närvarande endast är trådnätstängsel.

Entréen till utvidgningsområdet uppföres med pelare murade av Gustaskiffer och avtäckta med plattor av samma material. Grindarna utföres av smidesjärn (se detaljskiss). Även de två entréerna vid nuvarande begravningsplatsen bör förses med grindpartier av samma utförande. Vid entréen mitt för gravkapellet kan de gamla järngrindarna användas, varför bredden mellan pelarna där anpassas efter desamma.

Mellan utvidgningsområdet och landsvägen har gamla vägen gått fram. Söder om entréen anlägges gräsmatta helt ut till nya vägen. Från entréen norr ut får gamla vägen bevaras och nyttjas för inkörning till parkeringsplats längre norr ut vid gamla begravningsplatsen. Å övrig mark mellan utvidgningen och vägen ordnas gräsmatta. Befintliga träd bevaras.

Gravarnas och gravvårdarnas utformning.

För samtliga kvarter inom utvidgningsområdet gäller, att stenramar omkring gravplatser givetvis ej får förekomma. Liggande hållar eller liggande namnplattor är diskreta och tilltalande monumentformer, som kunna nyttjas på vilken gravplats som helst inom kyrkogården.

Skulle någon gravinnehavare nödvändigt vilja ha platsens gränser markerade, kan detta tillåtas i form av 15 cm. breda stenplattor med fallande längder. Dessa skola ha naturliga kloytor och bör därför vara av gnejs, skiffer eller kalksten. De läggas i gräsmattans nivå, så att de ej hindra gräsklippningsmaskinen. Gravarna utformas med gemensam gräsmatta och blomsterplantering vid monumenten. Inga lägre gränshäckar omkring platserna få förekomma.

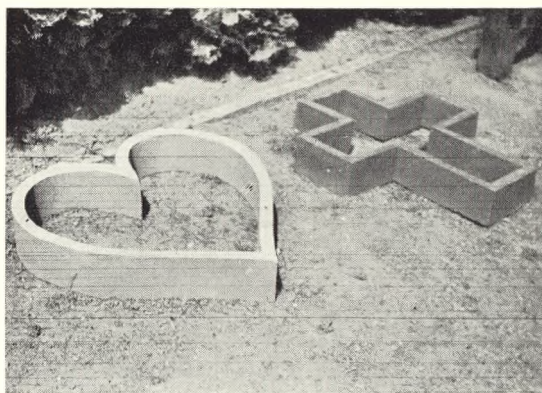

Fig. 112.
Støbte skabeloner
på lager
til kirkegårdsbrug.
Foto: J. Th. 1954.

»Det sidste skrig«?

Havearkitekt Johannes Tholle

På enkelte kirkegårde er der i den sidste tid bemærket nogle meget kunstfærdige, støbte ting, der enten allerede er taget i brug, eller som ligefrem ligger på lager til senere merkantil udnyttelse.

Disse støbte ting er formet som kirkelige eller kristelige symboler, og vi kan på ovenstående fig. 112 gengive et par af dem, — og vi må tilstå, at hårene næsten rejste sig på hovedet, da vi første gang stod over for det.

Vi er ganske klar over, at mekanisering er en *hjælp* i menneskets arbejde med at holde kirkegården i sømmelig og værdig stand, og at det også er en hjælp i økonomisk henseende til kirkegårdsmyndighederne. Derfor må vi bl. a. finde os i *noget af støjen* og hvad andet der følger med af ubehag ved brugen af de moderne hjælpemidler på kirkegårdene.

Vi er også ganske klar over, at det kan være *svært* for mangan *ung* graver eller gartner at plante de kirkelige symboler i buksbom eller blomsterplanter, og at en slags mekanisering i form af en støbt skabelon derfor er lettere at sætte ned på stedet.

Hvis disse tingester da kun bruges til at „tegne“ de pågældende mønstre i grav-